

М. І. МАНДРИКА

ВІК ПЕТЛЮРИ

ПОЕМА

ТВОРИ М. І. МАНДРИКИ:

„ЗОЛОТА ОСІНЬ”. Поезії, 176 стор.	\$2.00
„РАДСТЬ”. Поезії, 144 стор.	\$2.50
„СИМФОНІЯ ВКІВ”. Поезії, 216 стор.	\$3.50
„СОНЦЕЦВІТ”. Поезії, 128 стор.	\$3.00
„МАЗЕПА”. Поема, 86 стор.	\$2.00
„КАНАДА”. Поема, 40 стор.	\$1.00
„МАНДРІВНИК”. Поема, 48 стор.	\$1.50

В твердій оправі \$1.00 більше.

Набувати в українських книгарнях
або замовляти від:

UKRAINIAN SERVICE
250 Scotia Str.
Winnipeg 17, Man.
(Canada)

**ВІК ПЕТЛЮРИ
PETLIURIAN AGE**

М. І. МАНДРИКА

ВІК ПЕТЛЮРИ

П О Е М А

diasporiana.org.ua

M. I. MANDRYKA

PETLIURIAN AGE

POEM

Winnipeg

1 9 6 6

Canada

Trident Press Ltd., Winnipeg, Manitoba, Canada.

ПРИСВЯТА

*Хто, як не я, воздасть Тобі належне
В добу нещадності, в епоху діл дрібних,
В тріюмфі ворогів і глупоті безмежній
Великих світу — велетнів малих!*

*Народ мовчить в своїй несласній долі,
Щодня осліплює його ворожий кат,
А ті сини, що в світ пішли на волю,
Його надія... вже й вони мовчать.*

*В добу брехні, потоптання моралі,
Над честю глуму — Ти, як Божий гнів,
Кував народові святі скрижалі
Не з каменю — з сердець його синів.*

*Нехай Твій дух безсмертний, що вітає
Над Україною в добі сліпій,
Мій труд, як гілку лавра, привітає
У страдницький вінець терновий таїї.*

ВІК ПЕТЛЮРИ

ПОЕМА

„Были вѣчи Трояни,
минула лѣта Ярославля.”

(Слово о Пожы Ігореві)

I. ІНТРОДУКЦІЯ

Ще не було ні війн, ні революцій,
А мертва „зиб” в імперії рабів:
В розпустві жив в царськiм дворці Распутін,
Як епілог династії царів.

Під каменем деспотії мовчали
Слова великі, лиш малі діла
Проростали у ґрунті занедбалім
Аби душа не вгасла, а жила.

Тоді в Москві, у „вільному” штирні
(Бо більш свобідною була чужа земля,
Ніж рідна, вкована в глухе мовчанні),
Петлюра мріяв про малі діла.

II. СВІТОВА ВІЙНА

Хоч цар не хотів війни — кохав Ксешинську —
І може б довше мирно царював,
Якби свою психопатичну жінку
В монастирі, серед черниць, держав.

Та був упертий він, хоч боягузький;
Та ще й обдурений в критичний час,
Як був колись Вільгельм („великий”) Пруський
(„великим”) Бісмарком, та ще й не раз.

Тоді Вільгельмові принесло славу —
Побив він зразу Францію в війні,
І німців всіх упряг в одну державу...
За це й стоїть у бронзі на коні.

Миколу звів міністр його Сазонів,
Вернувши гілку миру у Берлін,
І дні його на прадідівському троні
Прикоротив фатально він!

Він вже війни безпомічний невільник,
Вже й Саровський не зійде Серафим,
Щоб спас його святитель-боговгодник,
Як від мікадо він спасався ним.

Вже не спасуть його і явлені ікони,
Распутіна молитви і гріхи,
Бо почалась на історичнім коні
Велика драма гомоном глухим.

Дарма, що злякані його міністри
Наклали на уста людей печать,
Той гомін йде по людях вітром,
І люди вже, як динаміт, мовчать.

Епоха діл малих дійшла до краю —
Великих діл епоха наступає!

III. МІСІЯ ПЕТЛЮРИ

Колись Мазепа — королівський паж
І дипломат сусідньої країни,
Коли пора призначена прийшла,
Вернувсь служити рідній Україні.

„Пора призначена” — це відчуття
Своїї місії непереможне,
Щоб їй віддати все своє життя,
За неї згинуть, як жити не можна.

Так кинув свій редакторський куток
В мурах посивілих Москви старої
Петлюра Симон... Він уже пророк
Великих подвигів доби нової.

І хоч „на всіх язиках все мовчить”,
Бо рано ще — ще в послуші народи
У бій ідуть, та вже йому зорить
України день відродження й свободи.

Іде до тих він, що у шенелях,
У сіру масу, що з одним обличчям —
Імперії царів прославлений в боях
Солдат, ніби незмінний у сторіччях.

Він бачить:

Під важким сукном плащів
Серця українські б'ються у мовчанні...
Хто скаже їм —

„Чиїх вони батьків?”

Хто дасть надію

в їхнім безталанні?

*„Ще я сказати маю їм! Не я!
Відкрити їх серця гарячі й пухні”...
Він мислить: „Довг мій, місія моя...
Мета! І досягнуть її я мушу!”*

IV. РЕВОЛЮЦІЯ

Озброїти народ — безумний акт,
Коли народ був гноблений і битий.
Це для царя — себе на суд віддять,
На ласку тих, кого любив гнітити.

Та не було Миколі вороття,
В його міністрів мудрості замало...
На фронтах відступ, хаос, розбиття...
Імперія збудилася й повстала.

Цар зрікся влади й трону. Петроград
Червоними покритися прапорами.
Війська веселі йдуть, як на парад;
І старшина з червоними стрічками.

О, дорого заплатить старшина,
Полковники й панове генерали;
Коли мине „безкровная” весна,
За ці стрічки, в які себе прибрали!

Та нас не так цікавить Петроград,
Як наш улюблений, коханий Київ,
Столиця наша, славний княжий град,
Що ждав на нас ще від часів Батия.

Петлюра тут. Думки його в боях...
Та всі у Києві, як на весіллі:
Свобода всіх п'янить, його ж тривожить **страх--**
Що станеться, коли прийде похмілля?

Імперія в розвалі, в стані війн,
Народжена Україна безборонна...
Наступлять вороги зо всіх сторін...
„Нам треба мати силу власну збройну!”

І в гаморі відродження парад,
Нарад палких, гучних маніфестацій
Петлюра творить перший війська кадр,
І з ним стає без галасу до праці.

V. ВОСКРЕСЕННЯ УКРАЇНИ

„Яка краса відродження країни!”

(О. Олесь)

О, радість! День Воскресення! Ще сніг
Лежить покривом білим на долинах,
А вже Весна! Дух Божий переміг
Морозів смерть: Воскресла Україна!

Співають дні... Походи йдуть, ідуть!
Над ними прапори Свободи мають.
Здається й мертві із гробів встають
І радісний поет хвалу співає.

Пречисте небо — золоте й блакить!
Як білі кораблі плывуть хмарини...
Як радісно під ним творити, жить!
Єдине в світі Небо України!

А в Києві під гул маніфестацій
У радощах Воскресення й Весни,
Проводять ночі й дні у творчій праці
Батьки народу, дочки і сини,
Щоб в день урочистий, у день величний,
Перед лицем народних вільних мас,
На площі Софії Святої історичній
Були прочитані такі слова:

(Під вигуки гримучі „Слава!”)

„Від нині Україна вільна Держава!”

VI. ПЕРЕВОРОТ У ПЕТРОГРАДІ

Царя зігнавши з трону, Петроград
Прийняв події легко, поетично,
Як *coup-d'etat* присмний маскарад;
Забув гірку науку історичну.

Війна ж не жде! Щодня ідуть бої,
На фронтах ще стоять людей мільйони;
Вмирають у ровах, живуть в гної —
І прагнуть всі вернутися додому.

Свободи гасло кинуте й для них...
За що терпіть? За що тут помирати?
Не за царя, то за владик нових...
І зброю кидають зневірені солдати.

„Вперед у бій! За мир! За волю всіх!”
Керенський звав, вітій в словах гарячий.
У відповідь він чув глузливий сміх:
„Іди ти сам, а ми тоді побачим!”

І кінчився безкровний маскарад,
Над Петроградом грім і блискавиці:
Нових „вождів” кривавий йде парад.
Керенський втік, прибравшись у спідницю.

Тоді, порфіру збуривши штиком,
На трон Миколи владно сів „Ревком”.

VII. НАСТУП НА КИЇВ

*„Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Прислять, лукаві, і в огні
Її окрадену збудять”...*

(Т. Шевченко)

Нові в Москві „вожді вождів”,
Ступивши на кривавий шлях розбійний,
Облудним гаслом повертають гнів
Солдатських мас своїх на чин грабіжний.

І от вже армії у їх руках,
В руках розбійників і демагогів,
Несуть нові закони на вістрях
Своїх мечів по всіх з Москви дорогах.

Уже крізь Харків суне Муравйов
Прибрать Вкраїну під московську владу,
Ограбити республіку „хахлов”
І розстріляти їх Центральну Раду.

У Києві ж не знали ще тоді
Підступної брехливости й облуди,
Кривавих плянувань „вождя-вождів” —
В їх слово вірили, як людям люди.

Бо то ж вони, узявши Петроград,
Вітали Київ і Центральну Раду:
*„Вкраїну визнає Країна Рад
І вашу суверенну вільну владу”.*

Так вірив в їх обіцянки й народ,
Коли казали: „Ми є ваші друзі!
Поможем вам ми скинути ярмо,
Яке ви несли в гнобленні й нарузі”.

Коли ж із під овечих вийшли шкур
Вовків тічки з голодними зубами —
Червоні армії московських калигул —
Весь жах війни став раптом перед нами.

Кордони ж наші, як широкий шлях;
Ворота всі для ворога відкриті;
Дух спротиву приспаний у серцях...
Чи ж наперед не є вже ми розбиті?!

У Києві на сполох йшли наради,
Творилися наспіх нові полки,
А за Дніпром окопи й барикади
Готовили Слобідські козаки —
Петлюри кіш.

Він стримував навалу,
Щоб Київ приготовитися міг.
Та Україна мала військ ще мало —
Бахмач, Крути...
І ворог переміг.

VIII. УГОДА В БЕРЕСТИ

Та вже жила Вкраїна, як держава;
Короткий час, але воскресний час,
Вже йшла по світі скрізь про неї слава,
І ворог ворога схилився до нас.

Склонилися імперії потужні,
І вже підписують міністри королів
З послами України зговір дружній
Про боротьбу з нащадками царів.

Підписано. І рушив із Волині,
Через Житомир, Ковель, крізь поля
Союзний фронт до сходу України
По п'ятах гнаного у відступ москаля.

Вперед пішли українські частини:
З Бердичева на Київ Болбочан,
Північний фронт від Ковеля з Волині
Повів вогнем Петлюра — отаман.

Він першим увійшов побідно в Київ,
До Софії святої, як Богдан,
Коли прогнав той ляцьких лиходіїв
З земель українських поза річку Сян.

ІХ. ВІДХІД ПЕТЛЮРИ

Але в новій незвичній кон'юнктурі,
В підлеглості чужій війни меті,
Відходить набік з уряду Петлюра:
З „союзником” йому не по путі.

*„Не вірю я у щирість Гогенцол'рнів,
Ні в Габсбургів примушені слова:
У прусаків душа залізна, зорна,
Крутість Відня — справа не нова”.*

Була йому угода у Бересті
Нелюбою, лишень тим меншим злом,
Яке прийняти треба й перенести,
Щоб не загинути в біді цілком.

І він стає на інше поле праці,
Що прагло добрих рук і орачів,
Доки клубок трагічних ситуацій
Не вибухне й не скаже: „Час наспів!”

Х. ПЕРЕВОРОТ У КИЄВІ

Тяжкі були державницькі завдання
Республіки нових провідників
У вирі бур, конфліктів у змаганнях,
У морі явних й тайних ворогів.
Обсаджена, як струпом, москалями,
Яким все снилася єдина Русь,
Засмічена чужими дідичами,
Що мріяли, щоб лад старий вернувсь,
Була слаба столиця України
І нетвердий її державний стрій,
Та ще в цей час, в фатальну цю годину,
Був уряд в тумані рожевих мрій.
Без досвіду, жертвенної посв'яти
І без науки на житті чужім,
Були дітьми наївні демократи,
Бо не могли ще вирости в мужів.
Тож ворог внутрішній ужився з того:
Змією він проліз в „союзний” штаб
І „друга” звів на ворога лихого...
Диктує волю вже бруталльний шваб!

Наказ від Гренера з руки Айнгорна:
„Розброїти українські полки!”
Душа у прусака, казав Петлюра, чорна —
Штурмують вже парламент прусаки.

Та щоб папір Берестя був без плями,
Німецька „честь” врятована була,
Формується з'їзд хуторян з чанами
І проголошує у гетьмани Павла.

Тоді пішли арешти, глуми, кпни
В самій столиці, селах і містах,
Щоб не схотів вже більше України
Ніхто в житті — ні ділом, ні в словах.
І вже й Петлюра Симон у в'язниці
В своїй державі, у своїй столиці.

XI. РОЗВАЛ НІМЕЧЧИНИ

Не помогла пшениця українська,
Ні грізний бог племен — німецький **Тор**,
Вже кайзеру Вільгельмові не спиться,
А в Києві загинув фон-Айнгорн.

Недобрі вісті йдуть щодня із фронту —
Вже німці похитнулись на ногах,
І чорні тучі геть на горизонті
Віщують грізно неминучий крах.

Прийшов він скоро: з фронтів відступають,
З усіх кінців — від Райну до Карпат,
Не як полки, а юрби, що не знають
Ладу і послуху, лишень назад біжать.

Так зрадив Марс Вільгельма в полі брані,
Як зрадив він Берестянський трактат,
І кайзер Вільгельм Другий і останній
В покорі підписав свій абдикат.

Тож трон гетьманський, спертий на багнети
Чужої сили і чужих панів,
Відчув громи народної вендети,
Що йде безжалісна, як Божий гнів.

Петлюра Симон вийшов із в'язниці.
В переляку чужий державний лад:
Сполохують скрізь гніву блискавиці
За злочини гетьманських карних банд.

За глум, ганьбу над волею України,
Над всім великим, над усім святим.
Народний суд прийде за всі провини
І лиходії стануть перед ним.

ХІІ. БІЛА ЦЕРКВА

Шукає гетьман помочі даремно —
Його палати, як ворожий стан.
Служить Росії він береться ревно,
Щоб зберегти гетьманський свій жупан.

А щоб тепер побідники держави
Йому простили про-німецький „гріх”,
Він зраджує Україну, предків славу
І кидає до їх побідних ніг.

Даремно! Вже стоять у Білій Церкві
І в Хвастові українські полки;
Де Палія ще дух живе безсмертний,
Шикуються до бою козаки.

Там з ними вже і сам їх вождь Петлюра —
Отаман військ української землі,
І Директорія — народний уряд.
Став Винниченко в ньому на чолі.

Все в поготівлі — штаб і отамани,
Полковники, старшини, козаки;
Мобілізуються в полки селяни
Й наказу ждуть брати-січовики.

Та й з гетьманом московська камарилья
Не спить — і їх війська уже в путі.
На перший бій іде, як на весілля,
На Мотовилівку чета стрільців.

Їх не багато — сотні три не цілих
Супроти тисяч „білих” москалів,
Та їх завзяття за українське діло
Кладе покосом орди ворогів.

Тож *Маратоном* стала українським
Ця Мотовилівка в історії подій.
До Києва широкий шлях відкрився
Петлюри арміям для вирішальних дій.

ХІІІ. КИЇВ. НОВА ВІЙНА

Ще місяць в Києві тримався ворог,
Узявши гетьмана у свій полон,
Обсаджений на вихідних дорогах,
Замкнутий в кут зо всіх сторон.
З півдня стеріг полковник Коновалець
З осадним корпусом своїх стрільців,
Позад Дніпра бльокаду замикали
Дивізії Полтавських козаків.
Та врешті, по двох днях боїв завзятих,
Зломився в Києві ворожий стан,
І Коновалець ввів чсту крилатих,
Свої полки полковник Болбочан,
В столицне місто, кров'ю знов полите.
Відплачена вона на зрадниках-панах:
Із німцями втікали недобиті,
А з ними й гетьман у чужих руках.

Та другий ворог — гидра многолика:
З російських меж навали москалів,
Від Заходу — Річ Польська Посполита,
А з Дону пруть недобитки царів.
І користуючи, як лис, з нагоди,
Румуни переходять через Прут,
Аж до Дністра — робити перешкоди
Петлюри арміям, кордон замкнуть.
Та скупчено всі сили поза Київ,
Де йшов найбільший ворог із Москви,
Як орди Боголюбського Андрія,
Як Поляки з „Лже-Дмитрієм” колись.
Бо з військом йшов обібраний Москвою
Лже-Дмитрій України, П'ятаков,
З розбійною червоною ордою
На упокорення „хахлатскіх мужіков”.
Бо дав такий наказ „великий” Ленін:
„Ідіть! Беріть! Багато хліба там.
Витрушуйте комори і кишені —
Вінтовка ваша допоможе вам!”

XIV. АНТАНТА

А з моря Чорного нові десанти:
Французи вилізли із кораблів
На побережжя волею Антанти
Підтримать наступ білих москалів.
Бо „тигр” Антанти, злобний і зубатий,
Але не дуже мудрий, Клемансо,
Рішив на смерть Україну покарати
За німців (Франції й собі на зло).

Короткий вік людини, а ще більш
Коротка мудрість, навіть у вибранців.
Що може бути в світі ще дурніш —
Душить Україну, друга вільних націй!
Душить зі злоби, що гальмує ум,
Затемнює у вибухах емоцій;
Велике й вічне обертає в глум...
Не всім бо дано дар ума пророчий!

І так було в Парижі, де конклав
Побідників побитих мав судити.
Він німцям в Україні наказав
Від зброї всю державу оголити
І йти на захід у свої краї,
Там скласти всю свою й чужую зброю.
(Тоді Україну білі москалі
Займуть безбройну легко і без бою).
І німці те й робили, де могли,
Хоч били їх петлюрівці по пальцях,
І з відступом з собою все тягли,
А часом лиш свої порожні ранці,
Коли їх гнали й били козаки
І відбирали їх озброєння й гармати,
Словняючи ретельно навпаки
Наказ кривий жорстокої Антанти.

XV. ПЕТЛЮРА НА ЧОЛІ

Так Україна, нищена в війні,
Грабована німецькими „друзями”,
Відкрита й безборонна назовні,
Стояти мала з голими руками.

А щоб ніхто на поміч не прийшов,
Хоч би у пошестей страшну годину,
Наказ дав „муж гуманний” Клемансо
Бльокадою замкнути Україну.

У час такий скрутний, апокаліпсний
Не тяжко в тузі похилить чоло,
Згубити волю й не осилить дійсність...
В історії не раз таке було.

Було з Богданом, з славним Дорошенком,
З Мазепою — у мирі і в війні...
І Святослав колись... Кость Гордієнко...
Перемагали часом, часом ні.

Та не зважали — йшли у бій нерівний.
Вони герої, лицарі були.
Їм краща смерть, ані ж життя невольне...
„Хто смерть прийняв, не знає вже хули!”

Так Директорії мужі згубились
В шуканні виходу, в борбі ідей.
На три шляхи у спорах поділились,
А ворог стукає біля дверей.

Тоді тягар судьби узяв Петлюра:

*„Ви їдьте, хто куди в цей судний час:
В гужі краї, в дипломатичні бюро...
Не стримую у небезпеці вас.
А я стаю на боротьбу криваву
За волю України, за народ!
Оскільки буде нас в козацьких лавах,
З тим і підем... Поможє нам Господь!”*

XVI. ВІДСТУП З КИЄВА

Війська народні — це є твір повстання.
Надати лад їм був короткий час.

„Збиратися у відступ без вагання!”

Петлюра віддає гіркий наказ.
Бо ворог тут... Дивізія Дніпровська
Не спинить хід навали москалів,
Не прийде їй на поміч Чорноморська,
Ні Київська з чернігівських лісів.

Хоч корпус Запорозький на сторожі —
Тверде ядро формацій бойових,
Дивізії стрільців на все спроможні...
Та не пора до бою слати їх.

Це армії надійная основа
Для будучих походів і боїв.
Ще прийде час, як будемо готові,
Побідно стрінемо навалу ворогів.

Так вийшло військо й уряд поза Київ,
На фронт від Прип'яті до Інгульця.
Петлюра вузол розрубав Гордіїв,
Як Олександр, що великим став.

О, доля всіх вождів в боях мінлива,
І він, цар Македонський, не досяг мети,
Лиш слава діл його була щаслива
І розійшлася на віки в світи.

Але геройський чин не гине марно,
Народів долю, як коваль кує,
І постать лицарів-героїв легендарна
У провіді історії стає.

XVII. ТРАГЕДІЯ АРМІЇ

Вже Вінниця — столиця тимчасова,
На фронті ж ставка — синьо-жовтий стяг.
Зігнувся фронт, в змаганнях, як підкова,
Під тиском злучених з Москви ватаг.

Зима. Сніги лютують і морози.
В окопах, шанцях, змерзленій ріллі,
Відсунувши в тили свої обози,
Найкращий цвіт української землі
Спинає наступ.

Зброї мало! Зброї!

І голод сили точить і мороз...

Та дух незломний у бійців-героїв.
Петлюра з ними — їх надійний вождь.

І він із ними. Він обходить лави,
Він підбадьорує, як рідних, козаків.
*„Живим життя, а мертвим буде слава.
Не схилилось під його ворогів!”*

Вони не хиляться, лиш відступають
З завзятим боєм — опадити час,
Доки бійців отаман позбиває
В нові полки з нерегулярних мас.

А вісті йдуть недобрі, невеселі:
Анархії кипить уже багно:
Із фронту самохіть пішов Зелений,
На Півдні — Григоріїв і Махно.

І все ж таки фронт стримував навалу,
Доки нові дивізії росли.
Вже раннього весною легче стало —
З відходу в наступ армії пішли.

XVIII. НА КИІВ

Очищено весь Захід України —
Від Прип'яті до гуманських садів.
„Вперед, брати! Хай лютий ворог гине!”
Лунає клич, як у часи дідів.

Вже Києва у сонці образ сяє,
Здається чути вже і Лаври дзвін.
Побитий ворог за Дніпро тікає,
Як звір той, відчуваючи свій скін.

О радосте! Як легко засмутити
Твоє, осяяне проміннями чоло!
Не впеє щастя на поріг ступити,
Як вже за ним повзе огидне зло.

„Вперед, брати!”... І нагло чорна зрада:
Оскільки підірвав північний фронт,
І в той же час французькая армада
Стягнула свій десант на Гелеспонт.

Відкрито фланги з Півдня і з Півночі
Червоним бандам... Вже ідуть вони.
А з Заходу вже світять вовчі очі
Зажерливих сусідів сторони.

Петлюро! Масш ще в собі терпіння?
Чи кинеш, як твої товариші?
Що твориться тепер в твоїм сумлінні?
Що чуєш ти у серці і душі?

ХІХ. ВІДСТУП

Наказ:

*„Помалу з боєм відступати!
Мінливе щастя й успіх у війні!
Коли судила доля нам вмирати,
То на полях боїв — не в полоні!
За Україну!”...*

І в спокої

У відступі, як наступ козаків;
Батьки й сини — українські герої
Не осоромлять пам'яті дідів.

Так у боях дорогами й полями,
В Поділля і Волинь ішов відхід,
Вкриваючи ворожими тілами
І кров'ю власною твердий свій хід.

Та на Поділлі корпус Запорозький,
Відкритий для атак большевикам
Десантами французів, нам ворожих,
Не зміг одірвано боротись сам.

З Румунами добився він угоди —
Границю перейти до рідних зон.
Та зрадили це право переходу
Румуни лицемірні на полон.

А з Дону, як колись було Половці,
Вже сунули російські добровольці.

XX. НАСТУП СОБОРНИХ СИЛ

Так скоро в рік цей (двійне дев'ятнадцять)
Події йшли — було багато їх,
Багато й горя, хліба мало в ранцях;
Хрестів багато, ранених, слабих.
Мій вірш короткий їх обнять не може —
Він над подіями летить, як птах.
Лиш амок patriae та ласка Божа
Тримали армії на їх ногах.
Згруповані на Заході Волині
І на Поділлі, як було вже раз,
Попід границі Другої України,
Що зводила бої з поляками в цей час,
Скріпляли сили, ждали ліків, зброї
Славетної Антанти... Та дарма!
Що можна ждять від махучи лихої,
В якій жалю й розуму нема!
Вона звела і Другу Україну,
Озброївши ляхів нові полки,
Пустивши Геллерових банд лавину,
Коли в боях конали поляки.
Тоді по осуді Антанти сліпозорім,
Відходить, в розцвіті своїх наснаг,
Західня Армія в нові простори
За Збруч, під спільний український стяг.
Під булаву Петлюри отамана
В новий соборний визвольний похід
(Як Січ колись рушала на поганих),
Вперед — на Північ, Південь і на Схід.

Йшли армії вперед трьома шляхами:
Команда — Курманович, Юнаків,
Тютюнник, Кравс, Вольф і Шаманек,
Тарнавський, Вдовиченко...

Пімста й гнів

Палали в їх серцях: в серцях старшини,
В ста тисяч армії вогнів-сердець...
..Вперед! Вперед! Хай лютий ворог гине!
Під нашим чоботом знайде кінець!"

XXI. ПО ДОРОЗІ НА КИЇВ

В день серпня другого похід почався:
На Жмеринку Тютюнник напрям взяв.
Схопився ворог — він не сподівався
І бився, як той звір, що в сіть попав.

Упала Жмеринка і Вінниця за нею,
На Київ шлях прочищував вогонь.
Втікав москаль, і зброєю своєю
Багатив арсенал Петлюрових колон.

І вже в руках Бердичів, Гумань, Шпола,
Житомир, Звягель, Васильків.
Не встане, не прийде уже ніколи
Поляглий ворог в землю козаків.

В коротких днях відбулося багато
Упертих боїв, змінливих подій,
І з Києва вже мусів утікати
Огідний ворог, яко міг, мерщій.

Лишень у Боярці заліг в редути
І спробував боротися ще раз,
Та впав у порохи кривавим трупом,
Сповняючи „вождя-вождів” наказ.

XXII. КИЇВ 30 - 31 СЕРПНЯ 1919 Р.

І от у день ясний тридцятий серпня,
В п'ятнадцятій годині, увійшла
В золотоверхий Київ перша сотня
Побідних армій з лівого крила.

А вранці-рано, під церковні дзвони,
І труби маршів, співи козаків,
В столицю входили стрункі колони,
Під синьо-жовтим знаменем полків.

Так входили колишні Хрестоносці,
Побивши сарацин, в Єрусалим,
Шоломи знявши на пекучім сонці,
Співаючи побідний Богу гимн.

Та радість наших військ була щиріша
За радоці Христових вояків,
Бо що ж є, що є в світі наймиліше,
Як рідний край, вільний від ворогів!

О, щастя! Радість! Вже на міста вежі
Піднісся прапор синьо-золотий,
І Київ в сонці, в святковій одежі...
Наш рідний Київ...

Вільний... Дорогий!

XXIII. НАСТУП БІЛИХ

Та от вже туча...

Перша тінь негоди.

Дух зловбий Клемансо вже над Дніпром:
Іде мостом через Дніпрові води
Московський перший білий ескадрон.

Це армія укохана Антанти,
Озброєна від голови до п'ят;
Старі грабіжники і окупанти,
Що звикли Україну розпинать.

Даремними були переговори,
Що вів із Бредовим спочатку Кравс.
Зустрілися обох прапори
На вежі міста...

Бій почавсь.

Нерівними були вкраїнські сили,
Що їх карав Антанти суд і гнів, —
З пекучим болем знову відступили
На лінію Ірпень і Васильків.

І сонце змеркло...

Так було в давнину,

В поході Ігоря, що оспівав
В безсмертнім „Слові” тугу України
Поет-боєць і нам переказав.

Так, сонце змеркло...

Дні пішли печалі.

На душі падали у тузі козаки,
А з Півдня йшли вже ті, що йдуть без жалю —
Як зграї звірини, большевики.

XXIV. ВІДСТУП

Вже лінія: Козятин і Бердичів;
Вже вороги зо всіх кінців землі:
Від Гуманя йде наступом Денікін,
Від Прип'яті червоні москалі.

І трусить сніг, і зброї вже немає,
Болотом марширують без чобіт,
Крізь лати уніформ вітрисько продуває,
І чорний хліб — вечеря і обід.

І тиф прийшов в додаток до морозів
На поміч незчислимим ворогам;
Вже хворих тисячі лежать в обозах,
У шпиталях, де й місця вже нема.

Лікарств немає... Глупа карантина
„Великих сил"... Гірке прокляття їм!
Ще прийде час, лиха на них година,
І суд історії заплакатиме їм!

Бої ж ідуть. Є втрати й перемоги,
Та сили людські мають вимір свій:
В тісніший кут все сходяться дороги
Завершених зусиль... Кінець подій.

І от прийшли вже Любар, Чортгоря —
Тісний куток і виходу нема.
Утрачено найменші вже надії...
Хвороби...

Голод...

Вороги...

Зима...

Перехід в Польщу...

Лиш Омелянович

Надій не втратив: в Зимовий Похід
Веде він корпус свій бійців охочих
В запілля ворога червоного на Схід.

XXV. ОСТАННЯ КАРТА

А що ж Петлюра?... Де його Україна?
Чи згадує Мазепин епілог?

*„Ні! Не прийшла остання ще година!
Мій крок не епілог — новий пролог!*

*Я добре знаю: тернами укритий,
Сльозами й кров'ю мій нелегкий путь.
Та доки я на світі буду жити,
України ворогам не дам заснуть!*

*Мойого ворога, — сказав хтось, — ворог
С друг мій... Час тепер його знайти...
Ще в наших є порохівницях порох —
Злугити сили, й разом з ним піти
До повної перемоги й перемоги
Над спільним ворогом...*

*Уже були
В історії подібні цим спромоги
І правду мудрих слів тих довели.*

*Італія... Казур сам, ти Маціні
Були безсильні Австрію прогнать
З їх рідної розбитої країни.
Ім Франція згодилась поміг дати.*

*Проти Москви от Польща йде війською.
Нерівні сили їх; непевна боротьба...
До спілки нам із Польщею новою
Наказує в цей час сама судба...
Час влугний нам, коли там є Пілсудський,
Мій друг, борець проти Москви, як ми.
Ми зможем зговоритися по-людськи
І залишатися весь час людьми.
Не жду я зради... Хай же Бог допоможе!
Нема шляху іншого до мети.
Лишень удвох Москву ми переможемо.
А мусимо перемогти!”*

XXVI. НОВИЙ ПОХІД НА КИЇВ

Весна, і місяць квітень, рік двадцятий.
Поміж Україною і Польщею трактат,
І спільні війська стали наступати
На київський многострадальний тракт.

З Берестя ж йшли дивізії Безручка,
Удовиченкові — з подільських меж,
Обороняючи в той час Зазбруччя
Від нападів з Півдня московських стеж.

І лицарі Походу Зимового
Під Ямполем влучилися в похід.

Під грім гармат і маршу бойового
Йшли переможно армії на Схід.

Два тижні боїв... Знов свята Софія
І Володимир на горі з хрестом
Синів своїх приймали хлібом-сіллю
У Києві, над річкою Дніпром.

І з ними в проводі їх вождь Петлюра,
Надхиснений вождь, який зневір не зна;
Не знає втоми в зиму, в осінь хмуру,
Його ж вітає Київ і весна!

Та в серці чує він печаль глибоку
Весь час походу, і в побіди час,
Лишень в собі, не видимо для ока:

*„Недобра доля розлугила нас!
Нема братів з Західньої України —
Союз із Польщею провів межю...
Та прийде час, щаслива та хвилинка —
Межа заореться... я ще діжду,
Як і Кавур дїждав часу свогого,
Хоз плебс ганьбив його і проклинав...
Він одібрав і Ніццу, і Савойю
Від Франції, які їй був віддав”.*

XXVII. ФІНАЛ

Та не одна журба... Прийшла вже друга:
Ще місяць радощів не встиг пройти,
Як польський фронт не витримав напруги —
Примушений на захід відійти.

Він боронивсь, вирівнювавсь і падав;
Кіннота вража гналась, як віхри,
З-під Львова в Люблин, з нього під Варшаву.
А завершив усе те Ризький мир.

Ганебний мир, що зрадив Україну,
Її вождя і лицарів-синів,
Що бились за Варшаву до загину,
Спасли її від іга москалів.

Історик польський вже вписав їм славу
За лицарство, хоробрість у боях,
За Люблин, Прагу, за саму Варшаву...
Мала утіха в зрадницьких словах!

І от фінал... Спасла себе Варшава.
Українські обезбросно полки...
Петлюрі пригадалася Полтава
І чужини Мазепин хліб гіркий.

*„Нехай і так, нехай і так, як сталося!
Дух нації кусться в боротьбі.
Вже нація українська постала.
Ми живемо уже в новій добі!
Мазепа пробудив її в часи Петрові,
Та треба нам було ще двісті літ,
Щоб ми відгнали зов своєї крові
І здійснили Мазепин заповіт!
Ми здійснили його, хоз ми побиті.
По нас приймуть нові вже козаки,
І Київ, кров'ю нашою политий,
Перейде в руки їх на всі віки!”*

XXVIII. В ПОЛОНІ У „СОЮЗНИКІВ”

І він обходить рідних полонених,
У полоні в „союзників” своїх,
Передає свої думки надхненні
У їх серця, в зболілі душі їх.

І слухають вони, як слухали в походах,
Як вірили йому колись в боях,
Так вірують тепер, у час негоди,
І чують велич у своїх серцях.

Пілсудський звів. Таке було й з Богданом
В старі часи, коли татарський хан
Під Берестечком кинув фронт нежданно
І гетьмана схопив був у свій стан.

А там в просторах рідної України
Ім'я Петлюри у вітрах шумить.
Ніхто, ніхто доби його не спинить —
В ділах вона геройських буде жить.

От вже пішов Тютюнник в Україну
З загоном лицарів таких, як сам,
Боротись з ворогом аж до загину,
З ім'ям Петлюри в серці й на устах.

От вже Базар. Червоними катами
Оточені герої-козаки
На смерть ідуть з священними словами:
„Україні слава! Смерть Москві, кати!”

І буде всім у всі часи співати
Ім'я це легендарне в часу млі,
До гордості, до волі буде звати
Всі покоління рідної землі.

XXIX. ВОЇН-ГУМАНІСТ

Він був поет у боротьбі за волю
Свого народу, воїн-гуманіст.
Він відчував і в інших гірку долю
І їм давав і поміч, і захист.

Він не любив псевдо-науки Ніцше,
Який учив: щоб цілі досягти,
Запанувать над другим найсильніше
Палити все, що стане на путі.

Не даром, нишком так, щоб і не чути,
Йому це ставили, як гріх, в вину:
„Не можна всіх до серця пригорнути —
Чужих й своїх і виграти війну”.

І часто звався він жидівським батьком —
До уряду міністра брав з жидів,
Щоб не було ні бідним, ні багатим,
Чужим й своїм ганьби від козаків.

„Вкраїна вільна, вирвана з неволі,
Республіка народна — є це храм,
Святий і чистий; дасть він захист, волю,
Усім, як *еллінам та і жидам*”.

XXX. ЗМОВА МОСКВИ

Але страшне Москві ім'я Петлюри,
Гнобителям народів, як Петру
Великому Росії самодуру,
Було Мазепине в його пору.

Грошима купував Петро султана,
Щоб той Мазепу передав на скар,
Та не була в султана честь захланна,
Як та, що мав самодержавний цар.

Мазепа вмер, як муж, своєю смертю,
В пошані падишаха й короля,
Але Петро й його підручні смерди,
Як вовча тічка не могли вже спать.

Вони шукали, нюхали по світі
За тим, хто міг чинить Мазепин чин,
І зрадою зловив в шпигунські сіти
Цар Войнаровського й заслав на згин.

І от тепер московські самодержці,
Наслідники найбільш лихих царів,
Солодку мрію пестять в чорнім серці:
Петлюру взять до хижих пазурів.

Уже Тютюнник впав у їхні руки —
В Сибір пішов Вкраїни вірний син...

І от повзе червоная гадюка
На свій огидний і людовбивний чин.

XXXI. СПАДЩИНА ІСТОРІЇ

*„Кохаються невінчані,
Без попи ховають.
Запродана жидам віра,
В церкву не пускають”.*

(Т. Шевченко)

Ще за часів Ягайла і Ядвиги,
Наприкінці Литовської доби,
Коли Україна вільна від кормиги
Татарської надволжеської орди,
Зростала в силах, мирно розцвітала
На вільній, Богом данній їй, землі,
Пішла на неї, гірш татар, навала
Шляхетських орд від польських королів.
І з ними йшли, як слуги їх амбіцій,
Як коршуни, що йдуть слідом орди,
З Європи гнані жахом інквізицій,
Гнобителів прислужники — жида.

Хай вибачать нащадки їх сучасні —
Не маю злобности до раси їх;
Давно було те, наслідки ж нещасні
Ми відчуваємо і в днях своїх.

В часи неволі, рабства і знущання,
І гноблення народних наших мас,
Жида ішли по боці панування,
За сильними весь історичний час.
Коли ж пригнічені зривали пута
І гнали ворога огнем-мечем,
Судьба одна була — владикам лютим
І тим, що з ними йшли плече з плечем.

Так виросла глуха стіна незгоди
Між нами й Польщею на тлі подій,
Ще гірша — між ізраїльським народом,
В його ворожості до нас сліпій.

XXXII. РИТУАЛ ПРОКЛЯТТЯ

У час проклять у темних синагогах
Гонителів Ізраїля в віках,
Які були колись при фараонах,
При цезарах, баронах, королях,
При інквізиціях і війнах крізь століття,
І до останніх історичних днів, —
У смертнім савані, при чорних свічках,
Викликував прокляття й Божий гнів
На Україну рабин гістеричний;
На наших гетьманів, повстань вождів,
Героїв українських історичних
І визвольних змагань провідників.

І від тих слів ненависті старої,
Як та смола — віків минулих тлінь,
Гидка отруя й досі душі троїть
Нових невинних людських поколінь.

Хоч вже за двісті літ в новій епосі
Панювання над Польщею царів,
Від шляхти й спомину не залилося,
Як і її прислужників жидів.

Тож в час воскресення свого Вкраїна,
В надхненні мрій — братерства всіх людей,
Забувши давних днів гріхи й провини,
Їх пригорнула щиро, як дітей.

XXXIII. ЗМОВА ЧЕРВОНОЇ ЗІРКИ З ЧОРНОЮ

Але отруя гноблення, як вірус,
Воскресла в час, коли нові царі
Нову з Москви проголосили віру —
Деспотію псевдо-пролетарів.
І гірше, як колишня польська шляхта,
Понесли на Вкраїну грабежі
І смерть, і голод в кожную нашу хату,
Розбійні кулі, довбні і ножі.

Тоді до них, до сильних в тій годині,
Як то було й за влади королів,
Відкинувшись від серця України,
Пішли служити тисячі жидів.

І, як колись у війнах і повстаннях,
В смертельній боротьбі, в своїй черзі,
Була одна судьба обом остання —
Чужому панові й його слугі.
А там, де йшли червоні Муравйові,
За ними орди новосвітських гун,
Де сунули брехливі П'ятакові,
Ховали мертвих без молитв і трун.
І все, що творено цими катами:
Насильства над людьми, грабіж, розбій,
На честь Петлюри кинута „вождями”
В смертельній проти нього боротьбі.
І ширилась брехня, як труйні гази;
Страшне було ім'я його „вождям” —
Воно змітало пляни їх й накази,
Хоч був без війська він...

Без зброї...

Сам.

Тоді зійшлись, злучилися до спілки
Проти людини, як і за Христа,
Червона п'ятикутна зірка
І чорна шостикутна...

Їх мета:

Петлюри смерть.

Убійник підлий, низький,

З зіркою чорною й червоною разом,
Знайшовся...

Серебренників тридцять
Призбирано всесвітнім кагалом.

XXXIV. ПЕТЛЮРА. НАПОЛЕОН

Петлюра у вигнанні... У Парижі,
Де із вигнання спить Наполеон,
Спить вічним сном... Дарма Бурбони гижі
Тривожили його життя і сон.

Він був тиран, „юзюрпер”, самозванець
В очах своїх й чужинних ворогів.
Розвінчаний, принижений вигнанець,
Нешлюбний „брат” царів і королів.

І от тепер лежить в безсмертній славі,
Найбільша гордість Франції в віках...
Не можуть наклепи, слова лукаві
Перемогти великого в ділах.

Він переможець був, ломав границі
І все ж упав, не досягнув мети.
Та те, що осягнув, дало нове обличчя
Старому світові і шлях, яким іти.

Петлюра у Парижі сам, один.
Перо і слово — теж могутня зброя
В невпинній боротьбі, як всякий чин,
Що творить лицаря-вождя й героя,
В поразках навіть, в програних боях...
Бадьорить він товаришів з походів,
Що стали вже на мирний творчий шлях,
І всіх, що вийшли в світ в цей час негоди.

*„Бо треба ждять обставин і подій,
Готуватись до них уважно і уміло,
Щоб вжити мудро досвід довгий свій
На незакінчене велике діло”.*

Так він писав і, сповнений думок,
Опівдні вийшов сам з своєї хати
На мирну вулицю й спинивсь біля книжок,
Не знаючи, що тут зустріне ката.

XXXV. СМЕРТЬ

„І ви не змиєте всією вашою чорною кров'ю пролиту праведну кров”.

(За Ю. Л.)

Вже Юда тут!... Петлюро уважай!
Злочинну руку відверни від себе!
Руці негідника себе не дай!
Що буде діяти твій край без тебе!?

Та дух Петлюри повний доброти;
Він зла не чинить, не чинив роками...
Від кого мав себе він берегти?
І він стоїть перед вікном з книжками.

І раптом чує він своє ім'я
І обертається...

А кулі в груди...

„Петлюра Симон!... Шолом Шварцбард я!
Я мстник за жидів. Хай знають люди!”

Сім стрілів...

Смерть...

Радій, червоний звір!

Червона зірка з зіркою Давида.
Радів колись Каяфи підлий двір,
Як руки вмив Пилат з жалю й огиди.

І хоч тоді й повісили Христа,
Щоб разом з ним нетлінну Правду вбити,
Не даром пролилася кров свята,
Бо Правда на віки пішла по світі.

На „рю Расін”, книгарня де Жібёр,
В день травня двадцять п'ятий,
Як мученик за свій народ помер,
Петлюра Симон, як Христос розп'ятий.

Над вбійником відбувся неправий суд —
Метушилися по світі фарисеї,
На світлу пам'ять ляляли чорний бруд,
Щоб оббілити вбивника гебрея.

І вийшов „чистим” з суду герострат,
На всі віки увінчаний ганьбою...
І руки вмив тоді новий Пилат
З огиди й сорому перед собою.

XXXVI. КЛЕМАНСО І ПЕТЛЮРА

Петлюра спить в країні Клемансо —
Гонимий і гонитель сном спокою.
Історія (буває так часом)
З'єднала їх холодною рукою.

Неправдою орудував француз,
Що тигром звався, зовсім не напрасно,
Неправедний державний хижий муж,
Що гнав в ярмо Україну всечасно.

Петлюрі перетяв усі шляхи
До неминучої, як доля, перемоги.
За всі ж його провини і гріхи
Дістала кару Франція від Бога:
 Так, як до Києва московські йшли полки,
 В Париж прийшли німецькі гусаки.

А ті, що слали вбійника в Париж,
Як кару за невчинені провини,
Їх покарав розбійний німця ніж...
Бо не було великої України,
 Щоб стала на межі добра і зла
 І їх, і світ від виродків спасла.

XXXVII. ЕПІЛОГ

Петлюра Симон спить на Мон'парнасі,
У Пантеоні спить Наполеон.
Він повернувся в країну, де вінчався
У сяйві слави на французький трон.

Петлюра не вернувся... В чужій країні
Спочив його дочасно тлінний прах,
А дух його вітає в Україні,
А дух його живе, горить в серцях.

І крізь усі декрети й заборони
Гнобителів з чужої сторони,
В мовчанні чорному він дзвоном дзвонить,
Як з Києва святого, з чужини.

І чує дзвін його вся Україна,
І буде чути безконечні дні,
Доки народ ярма й наруг не скине,
Не знищить ворога в повстань огні.

Коли ж утхне повстань побідна буря,
У Києві збудують Пантеон,
Тоді повернеться і прах Петлюри,
Як повернувся в Париж Наполеон.

ПОЯСНЕННЯ

- II. Валерина Ксепинська була коханкою царя Миколи II. Канцлер пруського короля Вільгельма I, Бісмарк, зпровадував війну з Францією, щоб примусити німецькі королівства до об'єднання в одну велику Німеччину, хоч Вільгельм казав вибачитися їй не воювати. При Седані прусаки розбили французів. Міністр закордонних справ царя Миколи II Сазонов не дав цареві знати, що Вільгельм II просить не воювати, а відіслав німецького посла з нічим, що й повело до війни. Ще у війну з Японією в 1904-5 р.р. цар Микола урочисто ніс на плечах з іншими „ново-відкриті“ моці Серафима Саровського, щоб допоміг побити Японію. Гриць Распутін — монах розпутник, що розкошував при царсько-му дворі.
- VI. Адвокат А. Керенський був прем'єром нового російського уряду після абдикації царя Миколи. Він же став і „головнокомандуючим“ військами, щоб тримати фронт проти німців. Коли більшовики захоплювали владу в Петрограді, він утік, переславшись за жінку. РЕВКОМ — Революційний комітет більшовиків.
- VII. „Вождем вождів“ називали лідера більшовиків Н. Леніна, а також його чільних товаришів. Після завоювання влади в Петрограді Ленін і його уряд прислали телеграму до Києва про визнання ними самостійності й суверенності України. *Калігула* — лютий і божевільний римський імператор, убитий в 41 році по Христі.
- VIII. Мова йде про Берестинський міжнародний договір України з Німеччиною й Австро-Угорщиною та їх союзниками Туреччиною й Болгарією.
- X. Ген. Гренер був начальником штабу німецького головного командира ген. Дйхгорна. На останнього в Києві був зроблений атентат, і він був забитий (невідомо з чієї руки).
- XIV. *Антанта* — союз захід. держав: Франції, Англії і інш., а також Америки. Головну роль в ліквідації війни грав французький прем'єр Клемансо, який помагав Польщі і білим москалям, а Україну морив блокадою.
- XVI. Легенда передає, що *Олександр Великий*, ідучи завойовувати Індію, мусів розв'язати запутаний вузол кіньської упряжі колишнього царя Гордія, щоб мати успіх. Розв'язати той вузол ніхто не міг; Олександр розрубав його мечем.

- XVIII. Командант Північної групи отаман Оскілко здеморалізував свою групу спробою зрадницького військового перевороту.
- XX. Amor patriae — любов до батьківщини.
- XXIV. Денікін — головний командант російських добровольців — білогвардейців.
- XXV. *Кавур* — прем'єр малого королівства П'ємонту й Сардинії в Італії, що старався вигнати Австрію з італійських земель (Ломбардії). З ним співпрацював революціонер Маціні. Кавур віддав Франції дві провінції — Савойю й Ніццу за те, що Франція допоможе вигнати Австрію з Італії. Франція це зробила. Пізніше, коли Франція була в клопоті, Кавур відібрав назад Савойю й Ніццу.
- XXIX. Німецький філософ Ніцше вчив, що хто хоче досягнути мети, має палити все на своїй дорозі. „Елліни і жида” — євангельський вислів про рівність рас.
- XXX. Войнаровський — племінник гетьмана Мазепи. Його викрав цар Петро з Європи і заслав на Сибір.
- XXXIV. Наполеон помер у засланні на острові Св. Гелени. Його прах був перевезений до Парижу 25 років після його заслання, в році 1840. Слово „гизжі” („бурбони гизжі”) має те значення, що й слово „гидкі”.
- XXXVI. Клемансо помер три роки після смерті Петлюри; похований також у Парижі.
-

З М І С Т

	<i>Стор.</i>
Присвята	5
Інтродукція	7
Світова війна	8
Місія Петлюри	9
Револуція	10
Воскресення України	11
Переворот у Петрограді	12
Наступ на Київ	13
Угода в Бересті	15
Відхід Петлюри	16
Переворот у Києві	17
Розвал Німеччини	18
Біла Церква	19
Київ. Нова війна	20
Антанта	21
Петлюра на чолі	22
Відступ з Києва	23
Трагедія Армії	24
На Київ	25
Відступ	26
Наступ соборних сил	27
По дорозі на Київ	28
Київ 30-31 серпня 1919 р.	29
Наступ білих	30
Відступ	31
Остання карта	32
Новий похід на Київ	33
Фінал	34
В полоні у „союзників”	35
Воїн-гуманіст	36
Змова Москви	37
Спадщина історії	38
Ритуал прокляття	39
Змова червоної зірки з чорною	40
Петлюра. Наполеон	41
Смерть	42
Клемансо і Петлюра	43
Епілог	44
Пояснення	45

Дés l'adresse de l'Avocat Général Raynoud devant la Cour d'assises de la Seine, le 26 octobre 1927 :

“Messieurs les jurés, ma conclusion, c'est de vous dire: Jamais Petlura ne fut l'annemi des israelites. Jamais il ne fut partisan des pogromes. Il fut au contraire philosémita. Cette conviction, Messieurs, je tire, d'abord, de l'examen des acts de Petlura, des hommages, ensuite, qui lui furent rendus par ses collaborateurs, par ses compatriotes, et quelquefois par des israelites... En termes d'une rare élévation, Petlura a toujours fletri et interdit les pogromes, sous les sanctions les plus sévères. Dans un langage élevé et, parfois, d'inspiration napoléonienne, il évoque le souvenir des souffrances communes aux Juifs et aux Ukrainiens, et il prêche la fraternité de ces deux peuples”...

(Revue des Grands Procès Contemporains. Paris, 1929).

З промови генерального прокурора Рейнода перед французьким судом присяжних у Парижі 27 жовтня, 1927 р. :

„Панове присяжні! Моє заключення — це, що вам скажу: Ніколи Петлюра не був ворогом ізраїльського народу. Ніколи він не був сторонником погромів. Він був навпаки — семітофілом. Це переконання, Панове, я дістав, поперше, з дослідження діяльності Петлюри, далі — з поваги до нього його співробітників, його співгромадян і, в кількох випадках, ізраїлітів... З свого незвичайного високого становища Петлюра завжди засуджував і забороняв погроми, під найгострішими карами. Урочистими словами, часами з наполеонівським надхненням, він пригадував смільні страждання жидівського і українського народів і закликав до братерського їх співжиття”...

\$1.50